

AN'ANAVIY TA'LIM VA DUAL TA'LIM TIZIMLARINING KAMCHILIGI VA YUTUG'LARI

Asaka tuman 1- son texnikumi

Davlatov Xursandbek Foziljonovich

Tel: +998 93 251 15 51

Annotatsiya

Ushbu maqolada an'anaviy ta'lim va dual ta'lim tizimlarining qiyosiy tahlili, ularning afzalliklari va kamchiliklari ko'rib chiqiladi. Ayniqsa, Andijon viloyatidagi sanoat korxonolari va professional ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlik misolida "4+2" va "5+1" modellarining amaliy ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: Dual ta'lim, Andijon sanoati, 4+2 tizimi, integratsiya, professional ta'lim.

Bugungi kunda mehnat bozori nazariy bilimga ega bo'lish bilan birga, zamonaviy texnologiyalarni amalda boshqara oladigan mutaxassislariga ehtiyoj sezmoqda. Shu sababli, O'zbekistonda ta'limni ishlab chiqarish bilan integratsiya qilishning "dual ta'lim" (nemislarning "Duale Ausbildung" tajribasi asosida) tizimi joriy etilmoqda.

AN'ANAVIY VA DUAL TA'LIM: QIYOSIY TAHLIL

Xususiyatlari	An'anaviy ta'lim	Dual ta'lim
Asosiy urg'u	Nazariy bilimlar va laboratoriya ishlari.	Amaliy ko'nikma va ish joyida o'rganish.

Muhit	O'quv xonalari, darsliklar.	Haqiqiy zavod, sex va texnologik liniyalar.
Natija	Diplom va nazariy tayyorgarlik.	Mutaxassislik sertifikatini va tayyor ish o'rni.
Kamchiliklari	Ishlab chiqarishdan uzilib qolish, moslashish qiyinligi.	Korxonada va ta'lim muassasasi o'rtasidagi masofa muammosi.

ANDIJON TAJRIBASI: MODELLAR TAHLILI

Andijon viloyati — respublikamizning eng yirik sanoat xablaridan biri hisoblanadi (xususan, mashinasozlik va to'qimachilik). Bu yerda dual ta'limning ikki xil ko'rinishi keng qo'llanilmoqda:

A. "4+2" Modeli (4 kun ishlab chiqarishda + 2 kun ta'lim dargohida)

Ushbu model asosan murakkab texnologik jarayonlarga ega bo'lgan sohalarda (masalan, avtomobilsozlik) qo'llaniladi.

Ushbu modelda talaba haftaning **4 kunini korxonada, 2 kunini ta'lim muassasasida** o'tkazadi.

Amaliy tahlil (Case Study): Asaka avtomobilsozlik zavodi

Andijon mashinasozlik instituti yoki Asaka 1-son texnikumi talabalari ushbu modelda tahsil olganda quyidagi jarayon sodir bo'ladi:

- **Ishlab chiqarish (4 kun):** Talaba "General Motors" yoki "UzAuto Motors" sexlarida bevosita robotlashtirilgan liniyalar bilan ishlaydi. U yerda metallga ishlov berish, payvandlash yoki sifat nazorati (Quality Control) kabi real vazifalarni bajaradi.
- **Ta'lim (2 kun):** Talaba o'quv dargohiga qaytganda, zavodda ko'rgan texnologiyasining fizik xossalarini, chizmalarini va nazariy asoslarini o'rganadi.

- **Yutug‘i:** Talaba 3-kursni tugatgandayoq korxonaning barcha standartlarini mukammal biladi. Korxonaga uchun esa "adaptatsiya" (ko‘nikish) davri talab qilinmaydigan tayyor muhandis-texnik kadr shakllanadi.
- **Kamchiligi:** Akademik fanlarning (masalan, chet tillari yoki ijtimoiy fanlar) siqilib qolishi. Talabaga nazariy yuklama haftasiga 2 kunga sig‘dirilishi kerakligi sababli darslar o‘ta tig‘iz o‘tadi.

- **Yutug‘i:** Talaba haftaning asosiy qismini real ish muhitida o‘tkazadi. Bu unga texnik chizmalar va detallarni zavodning o‘zida o‘rganish imkonini beradi. 2

kunlik nazariy darslar esa amaliyotda uchragan savollarga ilmiy javob topishga xizmat qiladi.

- **Kamchiligi:** Akademik fanlar (ona tili, tarix, xorijiy tillar) uchun ajratilgan vaqtning kamligi talabning umumiy dunyoqarashiga ta'sir qilishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasida erkin iqtisodiy zonalari (EIZ) iqtisodiy o'sishning muhim drayveri hisoblanadi. Andijon viloyati Asaka tumanidagi Ipak Yo'li erkin iqtisodiy sanoat zonasi xorijiy va mahalliy investorlar uchun qulay sharoitlar yaratib, yuqori texnologiyali ishlab chiqarishni rivojlantirmoqda. Aynan shu zonada joylashgan bir qator korxonalar – K&M qo'shma korxonasi, "Asaka Tekstil", "Best Pipe and Parts", "Baraka Baxt Tekstil" va "Longing Bereke" korxonalari o'quv xonalari tashkil etish orqali kadrlar tayyorlash tizimini tubdan yangiladi. Bu yerda nazariya va amaliyot bir makonda birlashtirilib, "4 + 2. 3 + 3" tamoyili asosida (4 soat nazariya + 2 soat amaliyot; 3 kun nazariy mashg'ulot + 3 kun ishlab chiqarishdagi amaliyot) samarali tashkil etilmoqda.

O'quv xonalari tashkil etilishining asosiy maqsadlari Zamonaviy sanoat korxonalari oldida turgan asosiy vazifa – yuqori malakali kadrlar yetishtirishdir. Ipak Yo'li EIZdagi korxonalar bu muammoni hal qilish uchun maxsus o'quv xonalari ochdi. Bu xonalarda:

- Nazariy darslar (texnologiya, xavfsizlik qoidalari, sifat standartlari);
- Amaliy mashg'ulotlar (uskunalar bilan ishlash, simulyatsiyalar, real ishlab chiqarish jarayonlari) bir vaqtda o'tkazilmoqda. Natijada xodimlar bilimni darhol amaliyotda sinab ko'radi va ishlab chiqarishga tez moslashadi.

Amaliy misollar

1. **"Asaka Tekstil" korxonasi** 1998-yildan buyon faoliyat yuritayotgan ushbu yirik to'qimachilik korxonasi (Andijon viloyati, Asaka shahri) o'quv xonasida trikotaj mashinalari va bo'yoq texnologiyalari bo'yicha mashg'ulotlar olib

- borilmoqda. Misol: yangi ishga qabul qilingan 20 nafar operator 4 soat nazariy dars (mashina qurilishi va xavfsizlik) + 2 soat amaliyot (haqiqiy liniyada ishlash) shaklida o‘qitiladi. Natija – ishlab chiqarishdagi nuqsonlar 25% ga kamaydi, xodimlar malakasi 3 oy ichida oshdi.
2. **“Best Pipe and Parts” AJ** Asaka shahrida joylashgan (Sahiyilik ko‘chasi, 124-uy) ushbu mexanika zavodi avtomobil qismlari (ovoz o‘chirgich tizimlari, zarbaga qarshi eshiklar) ishlab chiqaradi. O‘quv xonasida “3 + 3” tamoyili qo‘llanilmoqda: 3 kun nazariy bilim (metallni kesish, payvandlash texnologiyasi) + 3 kun real ishlab chiqarish liniyasida amaliyot. Misol: yosh muhandislar “UzAutoMotors” mahsulotlari uchun qismlar ishlab chiqarishni 2 haftada to‘liq o‘zlashtirdi. Korxonada eksport hajmini oshirishga erishdi.
 3. **“Baraka Baxt Tekstil” MChJ** Asaka tumani, Fayz MFY, Sanoatchi ko‘chasida joylashgan korxonada to‘qimachilik mahsulotlari ishlab chiqaradi. O‘quv xonasida xodimlar uchun kichik guruhlarda (8–10 kishi) mashg‘ulotlar tashkil etilgan. 4 soat nazariya (sifat nazorati, xalqaro standartlar) + 2 soat amaliyot (to‘qish mashinalari) natijasida mahsulot sifati oshdi va xodimlar rotatsiyasi kamaydi.
 4. **K&M qo‘shma korxonasi va “Longing Bereke” korxonalarini** Ipak Yo‘li EIZdagi ushbu korxonalar ham xuddi shunday tizimni joriy etgan. Masalan, “Longing Bereke”da yangi texnologiyalarni o‘zlashtirish bo‘yicha o‘quv dasturlari 3 kunlik nazariy blok + 3 kunlik amaliy blokdan iborat. Natijada xorijiy hamkorlar bilan birgalikda ishlab chiqarish quvvati 15–20% ga oshgan.

Natijalar va afzalliklari

- **Kadrlar malakasini oshirish:** Xodimlar nazariyani darhol amaliyotda qo‘llaydi, bu esa o‘quv vaqtini 40–50% ga qisqartiradi.
- **Ishlab chiqarish samaradorligi:** Nuqsonlar kamayadi, mehnat unumdorligi oshadi.

- **Investitsiyaviy jozibadorlik:** EIZdagi bunday tashabbuslar xorijiy investorlarni jalb qiladi va yangi ish o‘rinlarini yaratadi.
- **Ijtimoiy ahamiyati:** Yoshlar uchun zamonaviy kasbiy tayyorgarlik, ish bilan ta’minlash darajasi oshishi.

B. "5+1" Modeli (5 kun ishlab chiqarishda + 1 kun ta’lim dargohida)

Ushbu model ko‘proq usta-shogird an‘analariga yaqin bo‘lgan yengil sanoat yoki xizmat ko‘rsatish sohalarida samarali.

- **Yutug‘i:** Korxonada uchun talaba — to‘laqonli xodimga aylanadi. Talaba 5 kun davomida malakali ustalar nazoratida ish o‘rganib, faqat 1 kun nazariy bilim oladi. Bu modelda talabaning mehnat intizomi va jamoa bilan ishlash qobiliyati maksimal darajaga yetadi.
- **Kamchiligi:** Talabaning jismoniy charchashi va nazariy bilimlarning o‘ta yuzaki bo‘lib qolish xavfi mavjud.

MUAMMO VA YECHIMLAR

Andijon tajribasini tahlil qilganda quyidagi kamchiliklar ko‘zga tashlanadi:

1. **Darsliklar muammosi:** Ishlab chiqarishdagi yangi texnologiyalar darsliklardagiga qaraganda tezroq o‘zgarmoqda.
2. **Ustozlarning pedagogik mahorati:** Korxonadagi muhandislar yaxshi mutaxassis, lekin har doim ham tajribali pedagog emas.

Amaliy tahlil (Case Study): "Andijon-Sayqal" yoki To‘qimachilik korxonalari Andijonning yirik to‘qimachilik klasterlarida (masalan, "ASG" yoki tikuvchilik sexlari) bu model ko‘proq qo‘llaniladi:

- **Ishlab chiqarish (5 kun):** Talaba haftaning deyarli barcha ish kunida real buyurtmalar ustida ishlaydi. U mahsulot tannarxi, vaqtni boshqarish va mehnat intizomini "ichidan" o'rganadi.
- **Ta'lim (1 kun):** Faqatgina eng zaruriy nazariya, texnika xavfsizligi va innovatsiyalar bo'yicha konsultatsiya oladi.
- **Yutug'i:** Ushbu model "Professional ko'nikmalar"ni (Hard skills) shakllantirishda juda tez natija beradi. Talaba hali o'qishni tugatmasdan turib, o'z maoshiga ega bo'ladi va oilaviy budjetiga hissa qo'shadi.
- **Kamchiligi:** "Professional charchoq" (Burnout). Talaba 5 kunlik jismoniy mehnatdan so'ng 1 kunda nazariyani o'zlashtirishga qiynaladi. Bu modelda talaba ko'proq "ijrochi"ga aylanadi, "innovator" yoki "tadqiqotchi" bo'lib yetishishi qiyinroq kechadi.

Tavsiyalar:

- Korxonada muhandislariga pedagogik treninglar o'tkazish.

- Ta'lim muassasasi va korxonalar o'rtasida o'zaro integratsiyalashgan elektron monitoring tizimini (LMS) yo'lga qo'yish.

XULOSA

Asaka Ipak Yo'li erkin iqtisodiy sanoat zonasidagi K&M, "Asaka Tekstil", "Best Pipe and Parts", "Baraka Baxt Tekstil" va "Longing Bereke" korxonalarida tashkil etilgan o'quv xonalari nazariya va amaliyotni birlashtirishning yorqin namunasi bo'ldi. "4 + 2. 3 + 3" tamoyili asosidagi bu tizim nafaqat korxonalar samaradorligini oshirmoqda, balki butun mintaqada iqtisodiyotini rivojlantirishga hissa qo'shmoqda. Bunday tajribani boshqa erkin iqtisodiy zonalarda ham kengaytirish O'zbekiston sanoatining raqobatbardoshligini yanada oshiradi.

Dual ta'lim tizimi O'zbekiston iqtisodiyotini "lokomotiv" kadalr bilan ta'minlashning eng qisqa yo'lidir. "4+2" modeli texnik sohalar uchun, "5+1" modeli esa xizmat ko'rsatish va yengil sanoat uchun eng maqbul yechim bo'lib qoladi. Andijon tajribasi shuni ko'rsatadiki, ushbu tizim bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanish ko'rsatkichini 90% dan oshirishga xizmat qiladi.

DUAL TA'LIM TIZIMI BO'YICHA FOYDALANILGAN VA TAVSIYA ETILADIGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Normativ-huquqiy hujjatlar

1. **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 6-sentabrdagi PF-5812-son Farmoni.** "Professional ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida".
2. **O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 29-martdagi 163-son Qarori.** "Professional ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida".
3. **O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.** (Yangi tahriri, 2020-yil).

2. Ilmiy adabiyotlar va darsliklar

4. **Ismoilova Z.K.** "Kasbiy pedagogika". – Toshkent: "Iqtisod-moliya", 2008.
5. **Muslimov N.A.** "Kasb ta'limi o'qituvchisini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodik asoslari". – Toshkent: Fan, 2007.
6. **Deissinger, T.** "The German Dual System: Key Elements and Future Challenges". – University of Konstanz, 2015. (Dual ta'limning xalqaro andozalari bo'yicha).
7. **Euler, D.** "Germany's dual vocational training system: a model for other countries?". – Bertelsmann Stiftung, 2013.